УДК94 (477)

Микола Тимошик

●

ПЕТРО ОГІЄВСЬКИЙ ІЗ ДАНИНИ: СВЯЩЕНИК, ЖУРНАЛІСТ, ПРОПОВІДНИК, ПИСЬМЕННИК

Уперше на основі архівних матеріалів та публікацій рідкісних періодичних видань XIX ст. досліджено житейський і творчий шлях священика, журналіста, проповідника і письменника-байкаря із Чернігівщини Петра Огієвського.

Про непересічний талант цієї маловідомої особистості свого часу писав відомий діяч українського відродження Олександр Кониський.

Детально досліджена священича діяльність, яка розпочалася 1837 року в селі Данина Ніжинського повіту і тривала там 20 літ. Підкреслюється значення цього на той час високодуховного села у формуванні й розвитку інших талантів молодого священика.

Тут він став записувати прислів'я, приказки, легенди та перекази й публікувати ці записи в офіційній урядовій газеті «Черниговские губернские ведомости». За підписом священика Огієвського з Данини були опубліковані десятки журналістських матеріалів.

Окремо розглядається проповідницька діяльність цього діяча. Аналізуються окремі проповіді з точки зору структури та змістових акцентів.

З'ясовуються причини, через які священик мусив полишити село Данина, та описується шлях подальших переміщень по службі – в Ніжині та Чернігові – від доступних для простолюду храмів до закритих тюремних закладів. Наголошується, що ізоляція від народу авторитетного діяча була не випадковою: духовне начальство не поділяло його відкрито афішованих українофільських позицій, захоплення українознавчою журналістикою.

Аналізуються байки Огієвського, які нині включені до шкільних та університетських програм.

Ключові слова: *Петро Огієвський, священик, журналіст, проповідник, Данина, легенди, прислів'я, приказки, народні повір'я, «Черниговские губернские ведомости», українофільство.*

> *Огієвський належить до тих людей, що природа щедро наділяє розумом і талантом, а доля і люди – кидають йому під ноги каміння на кожному ступні й не дають йому вийти та ту стежку, де розвивається і кріпне талант, моральна і духовна сила.*
>
> ***Олександр Кониський (Із «Біографічних заміток», Стрий, 1887).***

> *«Пастирські обов'язки отець Огієвський завжди виконував палко, повчаючи прихожан своєчасно й дочасно і такою діяльністю підняв моральність прихожан села Данини, що в цьому селі не було жебраків і злодіїв...»*
>
> ***(«Черниговские губернские известия». – 1888. – Ч. 5. – С. 141).***

Видатний діяч українського відродження Олександр Кониський, готуючи до друку в літературному збірнику «Ватра» (Стрий, 1887) біографічні нариси маловідомих посеред тогочасної громади українських письменників, вважав за необхідне вмістити до свого огляду розповідь про Петра Огієвського – незвичайного священика із черні-

© Тимошик Микола Степанович – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри видавничої справи та мережевих видань Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв.

гівського села Данина. Важливість публікацій таких нарисів Кониський аргументував тим, що і в науці, і в письменстві вплив на суспільну думку мають не лишень генії і таланти першої величини. Не менш важливими, вважає автор, є низка діячів менш помітних, що працюють на ниві думки, просвіти і культури. Такі, набравшись нових ідей, «розповсюджують їх, популяризують, розносять між людьми і тим самим виготовляють нову ниву під посів нових ідей і зростання нового генія».

Завдяки цій публікації Кониського чи не вперше назва села Данина, перетнувши губернські масштаби побутування в друках, зазвучала й у всеукраїнській літературно-художній критиці. Про це село і результативну працю в ньому людини непересічного літературного таланту Петра Миколайовича Огієвського Кониський пише так: «Село Данина – село не убоге, але мешканці Данини добули собі недоброї слави; тим-то отець Петро постановив собі метою пильнувати, щоб піднести моральність своїх парохіян і відвернути їх від горівки. Для цього він пізнався більше з парохіянами. Він добре знав кожного господаря, його сім'ю, їх побут і вдачу; знав, що в кого болить і чим треба гоїти. Церковна проповідь і особистий приклад були йому зброєю і помічником» [1].

Творці в діаспорі неповторної «Енциклопедії українознавства» вважали за необхідне помістити про цю неординарну особистість скупі, але промовисті дані: священик на Чернігівщині, етнограф і письменник, збирав матеріали про народні звичаї, пов'язані з Новим роком, з весіллям тощо, які часто публікував сам.., а решту використав Б. Грінченко у своїх виданнях; писав вірші [2].

Село, де розкрилися його таланти

У давноминулі часи Данині особливо таланило на священиків. Сповняти душпастирські обов'язки сюди приїздили не просто добре вишколені випускники духовних закладів. Це були справжні Особистості – кращі представники тогочасного українського духовенства, яким не була байдужа доля народу, з якого вони самі вийшли. Таких, без перебільшення, можна назвати духовною й інтелектуальною елітою українства. Свою начитаність, інтелігентність, віру, непоказну побожність вони переконливо прищеплювали прихожанам, водночас переймаючи від них щиро житейську мудрість, порядність, любов до власної історії, культури, звичаїв мудрих пращурів.

До когорти таких данинських священнослужителів у першу чергу можна віднести Петра Миколайовича Огієвського.

Народився 5 (17) жовтня 1814 року у містечку Носівці. Походив із дворянського роду. Батько його Микола Йосипович Огієвський-Охоцький тривалий час був священиком Носівської Преображенської церкви. Прожив у щасливому шлюбі зі своєю добродійкою Іриною Петрівною 55 років. У ту пору діти священиків зазвичай набували богословську освіту. Тому й Петра направили вчитися до Чернігівської духовної семінарії, яку й закінчив з атестатом другого розряду богословського відділення. 23 жовтня 1837 року, після висвячення, отримав від єпископа Чернігівського і Ніжинського Павла священичу грамоту на працю в село Данину до Архідияконо-Стефановської церкви [3].

Новому священику на той час виповнилося 23 роки. Такого ж віку була і його дружина Ксенія Якимівна, з якою він і прибув уперше в село, яке було всього лиш за 15 верст від містечка, де народився і виріс.

Початок священичої служби в Данині припав на некращі часи. 1838 року в Ніжинському повіті прокотилася хвиля селянських заворушень. Доведений поміщицьким свавіллям до межі терпіння, простолюд переставав коритися своїм хазяям. Смута прийшла і в селянські господарства князя Голіцина. Піддані цьому князю данинці висловили гарячу готовність пристати на заклики сусідів із Володькової Дівиці палити маєток та грабувати панське майно. Наляканий пан викликав військову підмогу.

Ситуація одного дня мало не вийшла з-під контролю: з одного боку стояли спішно прислані з Ніжинського гарнізону озброєні солдати, з іншого – розлючені селяни. Кровопролиття вдалося уникнути в ту мить, коли з боку прибулих до панського маєтку з вилами та канчуками в руках стихійно організованих данинських чоловіків, на

яких уже були спрямовані заряджені бойовими патронами рушниці, вийшов наперед із хрестом у руках молодий священик.

Історія не зафіксувала тих слів, із якими звернувся новий священик і до селян, і до військових. Але, безсумнівно, що в результаті віднайдених ним проникливих слів, високий градус напруги між обома сторонами помітно спав: військові опустили рушниці, селяни відступили.

Про цей драматичний епізод, описаний на сторінках «Черниговских Епархиальных Известий», довідався Чернігівський цивільний губернатор Жуков. Він без зволікань звернувся до архієпископа Чернігівського і Ніжинського Павла з проханням оголосити данинському священику подяку. В особовій справі Огієвського віднаходимо офіційне тлумачення цієї подяки: «За добрі дії із заспокоєння селян князя Голіцина» [4].

Випадок той був визначальний у налагодженні подальших добрих і довірливих стосунків між новим священиком і мешканцями села.

На початку селянам якось незвично було спостерігати за деякими «причудами» нового священика. Всі в селі знали, що він панського роду. А от любив вдягати те, в чому ходили у вихідні молоді данинські чоловіки: сорочку-вишивану, білі домоткані штани та сіру коротку свитку. Таким його часто бачили то в одному куті села, то в іншому.

Зачастив від початку на хутір Тарасевича, де доживав свого віку поважний родич українського гетьмана Тараса Трясисла – колишній офіцер Чернігівського кінного карабінерного полку Іван Андрійович Тарасевич. Повертався від нього завжди із якимись паперами, свіжими записами. Таким був результат багатогодинних розмов-спогадів старого.

Не раз заходив отець Петро і в ті двори, де господарі вправлялися за токарним верстатом, займалися лозоплетінням чи вишиванням. Подовгу приглядався за руками умільців. Незабаром сам пробував робити те, чому навчався у працьовитих селян. З'явився у клуні його господарського обійстя і токарний верстат, і різаки по дереву, і кольорові заполочі для вишивання. Останнє захоплення передав і дружині.

І добре все виходило з-під його майстровитих рук. Старожили не раз згадували, що вирізьблена їхнім священиком епітрахиль, яку відразу подарував церкві, багато років опісля милувала око численних прихожан храму Св. Архідиякона Стефана. Шкода, кажуть, що у вихорі лихоліть, які прокотилися над їхньою церквою, пропала назавжди та пам'ятка про талановитого священика.

Ще більше заповажали прихожани свого священика, коли від двору до двору стали передавати примірники головної урядової газети краю – «Черниговские Губернские Ведомости». Доти зроду-віку ніяка газета не писала про їхнє село. А тут, прямо на першій сторінці – аж дух захоплювало, коли читали про свою прадідизну. Тих, хто грамотним був, зазивали до сусідніх хат, аби уголос почути те, що «надруковане в казьонній газеті за Данину». І хоч не рідною українцям мовою те писалося, та все ж приємно було усім і незвично. Ось хоча б таке (подаю в перекладі українською. – М. Т.):

«На південно-західному боці села Данини Ніжинського повіту, посеред цвинтаря вивищується курган, всіяний напівструхлявілими хрестами. На цьому кургані – великий дубовий хрест осяває свіжу могилу потомка знаменитого Гетьмана Малоросійського Тараса Трясила, Катерининського воїна – відставного корнета Івана Андрійовича Тарасевича. Прожив він до ста літ і під мирним прихистком родини своєї тихо, спокійно закрив очі на віки»... [5].

Дивувалися люди: прожив добрий пан Тарасевич стільки літ на їхньому хуторі, а дізналися так багато про нього лише з чернігівської газети. І про те, що предок його гетьман Тарас Трясило за Україну стояв, і про геройство трьох його синів, що воювали і проти ляхів, і проти москалів, і про праправнука гетьмана Трясила – відставного корнета Івана Тарасевича, чиїм ім'ям хутір названо.

Хто ж написав таку гарну статтю про данинську знаменитість?

Підпис під нею таки зовсім розчулив усіх: *«Священик Петро Огієвський. 6 квітня 1853 року. с. Данина Ніжинського повіту»*.

Дописувач до урядової газети

Аксіомою є теза про те, що за три століття перебування України у складі Російської імперії всі урядові газети, які друкувалися на наших теренах, звичайно ж, російською мовою, ніколи не жалували українознавчу тематику. Тут спрацьовувала давня вказівка цариці Катерини II про важливість посередництвом друкованого слова відбити звичку в малоросів надавати перевагу любові до своєї малої батьківщини за рахунок нехтування любов'ю до великоросійського «отєчєства».

Утім, у випадку з «Черниговскими Губернскими Ведомостями» періоду їхнього випуску в 50-60-х роках XIX століття можемо говорити про рідкісний і дивовижний виняток. Від початку 50-х років редактором цього офіційного губернського періодичного видання став колишній учитель Чернігівської гімназії на прізвище Тулуб. Ця начитана інтелігентна людина виявилася щирим симпатиком українства. Він часто вміщував на сторінках «Ведомостєй» різноманітні матеріал про українську історію, етнографію, культуру. Більше того, заохочував читачів до збирання таких матеріалів.

Показовим є ось це звернення «Від редакції»: «...Скільки є народних дум, народних вічних пісень, сповнених принадою простоти і глибиною почутті, і в яких дух народу виливається світлою, кришталевою струною з усіма вигинами і дрібницями; скільки є казок, вірувань, прислів'їв і приказок, у яких часто причуда думки і фантазії і дивовижність ідеї зацікавлюють до подиву... Кожне місто має свої історичні особливості, які від часу забуваються і безповоротно зникають... А наші сільські церкви – чи вони можуть бути сухим матеріалом для опису? Не кажучи вже про старовинне церковне начиння та історичну значимість деяких речей, які там лежать запиленими, зовсім забутих паперів, до яких рука людська не доторкалася декілька років. А між тим час все це не щадить. Чимало є предметів, на яких може зупинитися просвітня увага і знайти в них багато нового та цікавого... Чому ж не записати того, що пам'ятає народ про старовину і не зберегти записане?» [6].

Матеріали цієї проблематики редакція вміщувала так званим фонетичним українським письмом. Тобто, російськими літерами в українському звучанні. До багатьох суто українських слів, які читач міг не зрозуміти, подавалися присторінкові відсилання на переклад їх російською мовою. Так друкувалося немало творів українських письменників, з-поміж яких – Леоніда Глібова, Миколи Вербицького, Олександра Шишацького.

Читаючи регулярно це видання, отець Петро Огієвський не міг не зауважити регулярну появу на шпальтах українознавчої тематики, яка його віддавна цікавила. Тому й наважився надіслати до редакції пізньої осені 1852 року записану в Данині першу легенду про чоловіка, який хотів смерть свою перехитрити (ця давня оповідь данинців народилася на основі прислів'я, яке вони часто вживали: «Верти не верти, а треба вмерти»).

І легенда ця була опублікована в губернських відомостях у числі від 14 грудня того ж року. Ретельно записана слово в слово з вуст старого данинського прихожанина оповідь була представлена автором короткою заувагою такого змісту: «Кожен із нас багато знає прислів'їв і приказок народних, і досить часто вживає їх у своєму мовленні. Але не багато з нас ясно розуміють справжнє значення і особливо походження їх». Після такого інтригуючого початку рідко який читач відкладе газету з непрочитаним матеріалом цього автора. Легенда та насправді виявилася і цікавою, і повчальною.

Перша публікація заохотила отця Петра збирати подібний етнографічний матеріал у своєму приході й далі. Тим більше, що й самі прихожани активно спонукали до цього. Уздрівши із захопленням виклад на газетній сторінці легенди про смерть, що здавна побутувала в селі, старші данинці охоче стали закликати священика до своїх осель – «порозказувати» свої легенди, прислів'я та приказки, які вони чули ще змалку від батьків чи дідів. Більш грамотніші приносили до церкви записані власноруч на різних клаптиках паперу десятки, сотні власних згадок із переказів родичів, що віддавна побутували в цій місцевості.

І якими втішеними були селяни, коли незабаром так само колективно слухали читання якимось грамотним зі своїх чергового числа «Черниговских губернских ве-

домостей» з уривками їхньої спільної праці, упорядкованої й надісланої до редакції отцем Огієвським.

Подач тих виявилося немало. Бодай коротко зробимо їхній огляд.

Дві публікації з Данини були присвячені народним прикметам. Представляючи читачам часопису першу (ЧГВ за 1853 рік, число 9), автор наголосив на такому: «Із задоволенням бесідуючи із старожилами, я прислухався до їхніх міркувань, за якими вони, якщо можна так висловитися, передбачають майбутнє. Пропоную деякі з таких передбачень».

Гадаю, читачам цікаво буде ознайомитися з короткою вибіркою увічнених на сторінках давньої газети найхарактерніших прикмет, на які орієнтувалися данинці від сивої давнини:

Напередодні Різдва Хритстового, Богоявлення і Нового року, тобто, *на всі три куті,* коли ночі світлі й на небі будуть видно зірки, то наступаючий рік буде благополучний – *здоровий на людей.* А коли навпаки – всі три ночі будуть похмурими і зірок на небі не буде помітно – то в наступаючому році слід очікувати різних хвороб.

На День Покрови Пресвятої Богородиці, тобто 1 жовтня, – з якого боку повіє вітер, то можна очікувати, що здебільшого і всю зиму з того боку буде вітер і якщо в цей день погода буде сприятлива добра, то наступаюча зима має бути стабільна. Якщо ж у цей день погода буде перемінлива – це вірний знак нестабільності зими.

Якщо дворові птахи – гуси, качки – сидячи взимку на снігу, махають крильми, ніби плескочуться на воді, то передбачають цим значну відлигу. Теж передвіщають і собаки, качаючись у снігу.

Якщо дим, що виходить і з димаря, йде стовпом угору, до небес, – означає настання сильних морозів, бо перед відлигою завжди стелиться-клубочиться по землі.

Коли ворони і галки, під час заходу сонця, літаючи табунами, кричать і сідають на вершечках дерев – варто чекати вітру; і з того боку, куди вони будуть звернені головами. Перед настанням завірюхи, метелиці, свищі птахи завжди сідають на половині дерев, між гілками.

У зимовий час часто бачимо місяць в колах, що в народі називається *місяць обгородився*. Це – вірна ознака вітру.

Якщо травень буде дощовим, то очікують урожаю більше сіна, ніж хліба. Якщо ж навпаки – сухий, погідний – то буде багато хліба і мало сіна.

У наступному матеріалі з Данини йшлося про те, з якою побожністю данинські селяни відносилися щороку до ритуалу створення родинного оберегу – дідуха з першого жнивного снопа: як святили його в церкві; які молитви над ним читалися; як клали його освяченим на покуті й тримали аж до Великодня; як вибирали з нього після Преображення три колоски; як прикопували їх у різний час. Ритуал із прикопуванням здійснювався для того, щоб угадувати, яким буде майбутній урожай і в яку пору краще засівати ниву восени і весною... Того дивовижного ритуалу, про який у наших селах давно вже не згадують, ще й донедавна дотримувалися в Данині старші господарі.

Зібрана отцем Петром за допомогою данинських селян збірка народник приказок і прислів'їв друкувалася в кількох числах з продовженням. Так, у випуску газети за 28 лютого 1853 року було вміщено 140 таких приказок, а в числі від 18 серпня – понад 100.

І сьогодні не без інтересу читаються ті перлини народні, що часто побутували між простих людей. Якими злободенними й глибоким, образними й повчальними за змістом сприймаються вони й нині. От хоча б, скажімо, такі:

Скільки гадюки не грій у пазусі, а вона таки тебе укусить.
З багатим позиватися, а з дужим боротися – ніколи не стинайся.
На чиїм возі сидиш, тому й пісеньку мусиш співати.
Проти жару й камінь трісне.
З ким жить, того ніколи не треба гнівить.
Великий дуб, та дупленатий.
Собака бреше, а вітер несе.

Не все те кажи, що на думку збреде.
У чужій церкві свічок не поправляй.
Хто за великим ганяється, той і малого не спіймає.

Напевне, ні отець Огієвський, ні його сільські співавтори й не здогадувалися, якого розголосу, і не лише серед читачів губернських відомостей, набудуть зібрані в Данині перлини народної мудрості. Найцінніше було те, що ті подачі спричинилися до видання чи не першого в Україні збірника, який називався «Сборник малороссийских пословиц и поговорок». Упорядкував його наступник Тулуба на посаді головного редактора «Черниговских Губернских Ведомостей» О. Шишацький-Ілліч. Пан Шишацький так і заявляє в своїй передмові до цієї збірки, що він використав попередні публікації прислів'їв і приказок, записаних О. Лазаревським та П. Огієвським [7].

Представляючи читачам газети свіжу збірку, упорядник наголосив на значенні подібних фольклорних записів: «Бачити ці прислів'я і приказки в одному цілому для кожної освіченої, допитливої людини – і втішно, і цікаво, і корисно. Втішно тому, що вони часто картинні, кріпко точні й оригінальні; цікаво тому, що вони близькі нам, як родичі однієї сім'ї, вони містять у собі все наше – рідне, а не чуже – заморське. Корисно тому, що вони допомагають розгадати дух народу, вивчити його і часто – вгадати його минуле».

Отож, можна стверджувати, що данинські прислів'я та приказки з легкої руки місцевого священика-фольклориста вийшли давно на всеукраїнський обшир. Адже попередньо видані подібні збірки ставали основою наступних, повніших, перевидань, включаючи загалом і академічні. Зокрема, зібрані в Данині Петром Огієвським фольклорні матеріали вмістив у своєму етнографічному чотиритомнику Борис Грінченко.

Завершивши багатомісячну працю зі збирання прислів'їв, приказок та легенд, Огієвський приступає до записів народних звичаїв українського села. Першою публікацією із цього циклу став запис обряду весілля в сусідньому селі Шатура (мешканці цього невеликого села тоді своєї церкви не мали і до 1884 року складали окремий приход Данинського храму Св. Архідиякона Степана).

Матеріал «Народні звичаї під час весіль», що був опублікований у числі 20 за 1956 рік, починається так: «Народне прислів'я каже: що місто – то звичай, що голова – то розум. В одних – так, в інших – інакше. Але взагалі в Малоросії весілля звершується з великими причудами. Ось як передали мені очевидці про виїзд нареченої до свого чоловіка із батьківської хати. Це було в с. Шатурі Ніжинського повіту. Заможний селянин, досить мудрий і чесний, на прізвище Степан Дідик, видавав доньку свою заміж, і, як переказували мені, весілля було зі всілякими чудними звичаями – як здебільшого у всіх заможних селян». А за тим – цікаві подробиці із справді дотепними «причудами» місцевого обряду, який характеризує вміння і здатність тамтешніх селян не лише тяжко працювати, а й гарно веселитися, достойно шануватися в громаді. Тут немаловажними атрибутами захопливого дійства виступають і рушники, і платок нареченої, і перевернутий батьків кожух, і канчук нареченого, і весільний віз, і сира картопля та вода батькам нареченої (замість хліба і горілки), і червоне полотно замість прапора як знак чистоти серця і тіла нареченої, яке вивішується на тичці зранку по першому дню весілля...

Сільський байкар

Цікава деталь. Спілкувався шанований у громаді Петро Миколайович поза відправами церковних служб рідною для себе й селян українською мовою. На той час це було рідкісним явищем у середовищі всуціль зрусифікованого священичого клиру Російської православної церкви, що панувала тоді в Україні. Нетипового молодого священика направду хвилювала ситуація з упослідженим станом української мови, яку влада вперто називала малоросійською і не допускала ні до навчального, ні до офіційного вжитку. Тому й прагнув не лише записати, а й опублікувати багато з того в оригінальному звучанні, що створив сам народ, що характеризувало його душу, національне єство.

Свою відкриту проукраїнську позицію священик Огієвський проявив і тим, що переклав і опублікував десяток байок російського байкаря Крилова – аби люди краще пізнавали й засвоювали ті сатирично-гумористичні народні притчі про правду і кривду, багатих і бідних, розумних і дурних, чесних і хитрих.

Цілком очевидно, що ретельна праця з байками Крилова спонукала його згодом спробувати сили в створенні власних байок. Адже та перекладацька робота потребувала безперестанного пошуку правильного українського відповідника, дотримання належного римування.

Сталося так, що десятки байок, створених Петром Огієвським у віддаленому від доріг і цивілізації старовинному чернігівському селі Данина, більше ста літ пролежали в забутті. І лише в останні роки стали активно публікувалися. Мало того, з'являються вони не де-небудь, а в шкільних підручниках і хрестоматіях. Це – високе мірило майстерності справжнього творця: написати твір, актуальність якого не маліє з часом, а, навпаки, набуває щоразу нової сили в проекції на сучасні житейські проблеми й суспільні негаразди. Тут лиш варто заважити, що першою байкою, написаною в Данині, була «Пані і дві челядки», яку й надрукувала з подачі Олександра Кониського редколегія літературного збірника «Ватра», що побачили світ у Стрию на далекій від Чернігівщини Галичині 1887 року.

* * *

У Данині отець Петро Огієвський провів 20 років, по вінця наповнених добрими справами для церкви і прихожан, в храмі і поза ним. Тут сповна реалізувався його Богом даний хист до писання. З-під його пера, крім записів прислів'їв і приказок, часто виходили нариси, замальовки на теми, що цікавили і хвилювали простих українців: історії, легенди, що побутували в краї. Рідко хто зі священиків брався за такі теми та ще й не боявся оприлюднювати їх в офіційній пресі. Цим ця особистість добре прислужилася українській культурі.

Цілком очевидно, що мудрість, доброта, доброзичливість місцевих прихожан сприяли розбруньковуванню і власного поетичного таланту – отець Петро вже у зрілому віці став писати вірші. Пізніше, в 1856 році, вони побачать світ окремою збіркою у Чернігові під промовистою назвою «Думки на могилі».

Власне, все те, що було пов'язане із створення цієї збірки, й спонукало до того, що Петро Огієвський змушений буде назавжди покинути село, де так стрімко почав розвиватися його письменницький талант.

З Даниною були пов'язані не лише радісні, а й, на жаль, печальні сторінки особистого життя Петра Миколайовича. Тут народилася та виростала їхня з Ксенією Якимівною донька Ірина-Ярина. Тут вона й померла передчасно – у віці 15 років. Поховали її на данинському цвинтарі.

Сильно переживаючи смерть рідної дитини, отець Петро й почав писати вірші, перевтілюючи болі зі своєї пораненої душі в щемкі елегії.

Це й була основна причина, через яку отець Огівський не міг більше залишатися в Данині. Згодом прибите горем подружжя візьме на виховання й оформить опіку над донькою померлого священика Ніжинських богоугодних закладів Івана Полуянова – Ольгу. Але й це не забере від них щоденної печалі. На кожному кроці все в Данині нагадувало їм про юну Ярину.

У лютому 1857 року Петро Миколайович пише прошеніє єпархіальному начальству про переведення з Данини на інше місце служби.

Проповідник

Не висвітленою залишається ще одна грань у діяльності цієї непересічної особистості. Отець Петро був неперевершеним ритором, неповторним проповідником. Він завжди виголошував свої проповіді так, що вони не залишали байдужим нікого, хто приходив до храму. За переказами старожилів-данинців, які пам'ятали про це від своїх батьків, багато прихожан, хто не постійно відвідував Служби Божі, все ж старався прийти до церкви під кінець літургії, аби встигнути послухати «нове казання» не

схожого на інших священика. Зазвичай воно було полум'яним, доступним, цікавим, з низкою прикладів і ненав'язливими повчаннями-рекомендаціями.

Не дивно, що дві перші церковні нагороди – набедреник від єпископа Павла та подяку від Чернігівської духовної консисторії – отець Петро Огієвський отримав 1850 року «за добросовісне виконання обов'язків священика» та «за полум'яні проповіді Слова Божого в своїй приходській церкві» [8].

Деякі з кращих проповідей отця Огієвського, написані й виголошені в Данині, пізніше будуть надруковані на сторінках «Черниговских Епархиальных Ведомостей».

Спробуємо осмислити складові майстерності однієї з проповідей отця-протоієрея, яку первинно він озвучував у данинському храмі і повторив її через багато літ, вдосконаленою, в кафедральному соборі міста Ніжина, – «Повчання в день Успіння Пресвятої Богородиці» [8].

У цієї проповіді – простий зачин: «Життя Матері Божої є найвисокіший приклад благочестя для наслідування людей усіх статей та віку. Але щоб наслідувати цей приклад та життя, його треба знати».

Автор звертає увагу на зовсім юні, квітучі роки Марії – круглої сироти. З трирічного віку вона виховувалася при храмі. І коли досягнула повноліття, люди хотіли відразу позбутися її, спровадивши в неминуче заміжжя. І вона рішуче відмовляється виходити заміж не нелюба, людину незнану. Вона приймає рішення ввірити свою долю Богові.

Описавши цей епізод, автор відразу переходить до житейських реалій: «Який для нас разючий приклад доброчесності, віри і відданості Богові! А подивіться на молоде покоління нашого часу: як воно турбується про чистоту свого серця? Нині молоді люди, не встигнувши ще досягнути законного повноліття, вже мріють про заміжжя, про вступ до шлюбу й малюють світлими фарбами своє щасливе майбуття, забуваючи, що наше життя і смерть в десниці Божій, що наше щастя, наше благо, доля залежить від промислу Божого...» (с. 557).

Далі автор малює образ Божої матері з дитям. З якою ніжністю і полум'яною Любов'ю притискала вона Його, якою невимовною радістю втішається її серце на іконах різних малярів, якою відрадою наповнювалася її душа, які незвичні слова шепотіла до свого ангелятка. І тут автор знову переходить до сучасності:

«Чи так леліють, бережуть своїх дітей багато матерів нашого часу? Навряд. Ми бачимо навіть приклади, що деякі матері, без будь-якої на те причини, віддають дітей своїх годувальниці – чужій жінці, навіть цілковито не знаючи її моралі. І дитя, виростаючи в такої на руках, всотує в себе її недобрі звички, схильності і тим псує себе на все життя. А його рідна мати, користуючись свободою проводить час у колі веселих друзів, в гамірливих зібраннях, забуваючи про своє дитя. Інші ж дорослих своїх дітей віддають для виховання навіть іновірцям».

У завершальній частині цієї проповіді автор ставить відразу кілька запитань молодим юнакам – майбутнім творцям власних родин, батькам своїх дітей, захисникам-воїнам. Відповіді на такі запитання кожен шукатиме по-своєму. Здебільшого, дорогою з храму, у хвилини переосмислення свого життя. Ось ці запитання:

- як проводять дні життя наші юнаки і чим займаються?
- чи смиренним серцем вони моляться Богові?
- чи сердечно відвідують храм Божий, чи з благоговінням і страхом Божим стоять вони в ньому?
- чи подають у цьому приклад батьки їхні?
- чи читають вони корисні для душі книги у вільний час від житейських турбот, недільні і святкові дні?

Відповідь проповідника категорично критична, але, на жаль, правдива:

«Ні. Книги духовного змісту вони читати не люблять; читають із задоволенням книги, приємні для почувань та згубні для душі. Батьки ж, бачачи, як їхні діти захоплюються читанням подібних книг, не забороняють їм, вважаючи, що це необхідно для розвитку розуму і здібностей, забуваючи, що читання душевнокорисних книг створює не лише розум і серце, а й зробить їх угодними Богу і приємними людям».

Чим відрізняється така проповідь від більшості тих, які сьогодні звучать з церковних амвонів після завершення Служби Божої? У ній мало схоластики, більше життєвих реалій. Тут слово мовиться від душі й спрямовується до кожного слухача. Тут колосальні знання, любов до справи, емоції, пристрасть, зацікавленість самого мовця і вміння його зацікавити слухача.

Після читання такої проповіді мимоволі приходиш до висновку про те, як здрібніло, духовно й інтелектуально понизилося наше провінційне духовенство, яким далеким іноді воно стає від справжніх потреб і почувань своїх прихожан...

Його нагороди й каміння

У тому ж лютому 1857 року отця Огієвського призначають настоятелем Ніжинського Преображенського храму. Майже одночасно із цим новим призначенням стає членом Ніжинського духовного правління (із цим громадським дорученням він справлявся до самого закриття цієї інституції).

Він і в місті не полишав вироблених у Данині звичок: бути простим і доступним не лише з прихожанами свого храму, а й із звичайними городянами. Звичайно носив там рясу одного й того ж кольору – зеленого. Через це й прозвали його ніжинці «зеленим попом». Старе й мале знало, де живе той зелений піп. Відчуваючи брак освіти, він у 1861 року, маючи вже 47 років, успішно складає в Чернігівській семінарії екзамен для «возведення» в ранг студента (за сучасним виміром, із бакалавра стає магістром).

Єпархіальне начальство випробовувало його в цей час й іншими додатковими відповідальними дорученнями. 1853 року 39-річного отця Петра обирають благочинним округу, а 1855 року доручають організувати переміщення Архіву колишнього Козелецького духовного правління до Ніжинського духовного правління (за це в особовій справі священика з'явиться подяка від Консисторії).

Зовні спостерігаючи за такими переміщеннями та дорученнями, можна зробити висновок, що в Огієвського-Охотського не було суттєвих непорозумінь чи якихось натягнутих стосунків із єпархіальним начальством. Таке нібито засвідчують і нагороди, якими не був обділений священик. Скажімо, до отриманих у Данині єпархіальних нагород згодом додалися урядові: орден Св. Анни 3 ступеня, орден Св. Володимира, бронзовий наперсточний хрест і медаль у пам'ять воєн 1853 і 1858 років. Отримав також відзнаку і від Червоного Хреста – «за труди з проводів військ і збору пожертв на потреби Товариства Червоного Хреста». 1885 року возведений до сану протоієрея.

Утім, така натягнутість все ж була. Думається, Консисторія в Чернігові давно вже не схвально стежила за літературною творчістю священика, як представника Російської церкви, за його частими публікаціями із суто українофільської тематики. Йшлося про публікації не лише в офіційній губернській газеті, а й, скажімо, у періодичних збірниках «Чтения для солдат» чи того ж не цензурованого галицького альманаху «Ватра».

І тут доречно згадати сучасника Огієвського, його приятеля й однодумця Олександра Кониського, якому належать слова про каміння, що кидають таким людям як Огієвський «прямо під ступні і які не дають вийти та ту стежку, де розвивається і кріпне талант, моральна і духовна сила». Сільський священик листувався з Кониським і з того писемного спілкування його ідейний побратим відчув наявність такого каміння на житейському шляху чернігівського священика, просвітника і письменника із чітко загостреним відчуттям своєї причетності до долі українського народу.

Що таке припущення небезпідставне, засвідчують подальші переміщення отця Петра по службі після переведення його із села Данина до Ніжина. 1862 року імператорським наказом отця Огієвського затверджено директором «Попечительського про тюрми товариства». Дворічне керування цією специфічною державною інституцією наблизило його до особливо відповідальної праці священика в екстремальних умовах. Надалі така екстремальність для нього стане звичною. Адже на наступні три роки його пошлють законоучителем одного з піхотних резервних батальйонів Російської армії.

З 1867 року Ніжинське міське духовенство рекомендує кандидатуру Петра Огієвського для затвердження Високопреосвященним Архієпископом Чернігівським і Ніжинським Варлаамом, депутатом зі слідчих справ.

Останнє призначення отця Петра пов'язане з переїздом його до Чернігова. У 1887 році він стає настоятелем Петро-Павлівської церкви при Чернігівській тюрмі. Живе й переконливе слово душпастиря було особливо потрібне саме такій категорії цього специфічного храму.

Як бачимо, від 1862 року Огієвського посилають працювати фактично в закриті для світських людей заклади (тюрми, військові частини). Цілком зрозуміло, що збирати фольклорні, етнографічні матеріали, писати байки в таких умовах було навряд чи можливо.

Ще одним свідченням недовіри керівництва єпархії до свого нестандартного священнослужителя стала офіційна реакція на поважну ювілейну дату: 1887 року виповнювалося п'ятдесятиліття священичої діяльності протоієрея Огієвського. Точніше, її, тієї реакції на цю дату, не було ніякої. Незважаючи на те, що знаний і заслужений ювіляр уже служив у Чернігові, під боком проводу єпархії, відзначали його ювілейну дату в Ніжині – за ініціативою тамтешнього духовенства.

Вшанування почалося після урочистої літургії в кафедральному соборі Ніжина. Наприкінці молебню за здоров'я першим привітав ювіляра колишній ключар цього собору протоієрей І. Буримов і підніс образ Феодосія Углицького. Потім ніжинський благочинний священик Андрій Виницький, піднісши ювіляру образ Спасителя, виголосив промову, з якої варто навести ось цю показову фразу: «Про ревність Вашу до пастирського учительства свідчать відомі нам у пресі ваші повчальні тексти». Один з настоятелів сільського храму Ніжиського благочиння Т. Стефановський подав про це відзначення коротку замітку в «Черниговских Епархиальных Известиях» [10].

У своєрідний спосіб підсумовує пройдений ювіляром непростий житейський шлях ось ця цитата. Її віднаходимо у вітальній адресі від Ніжинського духовенства: «Чернігів бачив тільки захід твоїх днів, а град Ніжин бачив тебе в розквіті здоров'я і сили. 26 років ти був близьким цьому місту з його численним духовенством і 26 літ ти, як страж церкви Христової, безупинно просвітлював словом Божим свою паству. **Причому лицемірству чужа була душа твоя; язик твій завжди працював в унісон з розумом твоїм і лукавство не мало місця в серці твоїм. Ці благородні риси твого характеру, що завжди прикрашалися твоєю християнською незлостивістю** (виділення мої. – *М. Т.*). У зв'язку з многотрудною твоєю пастирською діяльністю, не могли не здобути і, насправді, здобули тоді найповнішу любов, глибоку повагу і постійну відданість тих ніжинців і ніжинського духовенства, хто добре тебе знає. Прийми від нас і посилаємо тобі образ пастиреначальника Ісуса і молись перед ним про достойність нашу» .

Текст цієї направду глибоко продуманої і зворушливої вітальної адреси підписали усі священики Ніжинського духовного округу. Наприкінці цієї адреси зроблено наступну приписка: «Довідавшись у Ніжині про вшанування о. протоієрея Огієвського і, як наступник його по приходу села Данини, прикладаю і свій задушевний голос привітань і поздоровлень. Щиро радію, що шановний ювіляр видимо нагороджений благословенням. Благочинний протоієрей Петро Скорина» [11].

Утім, роздумуючи в пору того ювілею над своїми біографічними віхами й духовними та творчими набутками, отець Петро не раз повторював, що ніколи не обирав місця свого служіння за вигодою чи зручністю, а завжди йшов туди, де найбільше був потрібний його досвід, знання і високий житейський чин.

* * *

Оповідаючи в листі до О. Кониського від 22 квітня 1876 року свій короткий життєпис, Петро Миколайович Огієвський закінчує його так: «Оце, добродію, як бачите, усе про себе по щирій правді розказав. А наперед що ще буде – про те Бог наш святий знає. Та воно, бачте, і нам те звісно, що буде – помремо! І буде тогди конець і Богу слава – Амінь»...

Іронія долі цього славного священика і талановитого письменника, про якого в Україні мало знають: дату його смерті досі нікому з дослідників, включаючи й автора цього тексту, віднайти в жодному переглянутому архівному документі не вдалося. Та й достойної публікації про його життєвий і творчий шлях досі ще теж не було.

1. Олександр Кониський. «Біографічні замітки» // Ватра: Літературний збірник / Видавець В. Лукич. – Стрий, 1887. – С. 111.

2. Огієвський-Охоцький Петро // Енциклопедія українознавства. – В 10 т. – Т. 5. – Мюнхен-Париж: Молоде життя, 1966. – С. 1812.

3. Ведомость о церкви Святого Архидиакона Стефана Нежинского уезда села Данины. За 1837 год // ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 2. – Од. зб. 4519. – Арк. 188.

4. Пятидесятилетний юбилей протоіерея Петра Огієвского-Охоцкого в 1837-1887 годах // Черниговские Епархиальные известия. (Часть неофиц). – 1888. – №5. – 5 марта. – С. 141.

5. *Огиевский П., свящ.* Столетний старец Иоанн Андреевич Тарасевич // Там само. – 1853. – Часть неофиц. – №18.

6. От редакции // Там само. – 1857. – Ч. 41. – С. 341.

7. Шишацький-Ілліч О. Хоч небагацько, але на талірочці: Збірник малоросійських прислів'їв і приказок // Там само. – 1857. – Ч. 10. – С. 75.

8. Ведомости о церквах г. Нежина и Нежинського уезда за 1869 год: Священик Архидиаконо-Стефановской церкви села Данины Петр Огиевский // ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 2. – Спр. 4922. – Арк 6 зв.

9. Поучения на день Успения Пресвятой Богородицы: Проповедь в Кафедральном соборе Нежина // Черниговские Епархиальные известия. – Часть неофиц. – 1889. – №20. 15 окт. – С. 555-562.

10 *Свящ. Т. Стефановский.* Пятидесятилетний юбилей протоиерея Петра Огієвского-Охоцкого в 1827-1887 годах // Там само. – Часть неофиц. – 1888. – №5. – 5 марта. – С. 141.

11. Там само. – С. 147-148.

Mykola TYMOSHYK

PETRO OHIYEVSKY FROM DANYNA: A PRIEST, A JOURNALIST, A PREACHER, A WRITER

Worldly and creative life of a priest, a journalist, a preacher and a fable writer from Chernihiv region Petro Ohiyevsky has been studied for the first time on the basis of archive data and rare publications.

A famous leader of Ukrainian Renascence Oleksandr Konysky once wrote about a disjoint talent of this little-known personality.

The article presents a detailed research of Ohiyevsky's priestly activity which started in 1837 in the village of Danyna of Nizhyn district and lasted 20 years. The significance of that highly village in terms of Ohiyevsky's other talents' formation and development is emphasized here as well. It was here, in Danyna, that he started to write down proverbs, sayings and legends. They were published in the official governmental newspaper «Chernihiv province news». Dozens of materials were published being signed by Petro Ohiyevsky.

Homiletic activity of Petro Ohiyevsky was another aspect of this research.

Some of the sermons were analyzed in terms of their structure and content focus.

The author also analyses the reasons due to which Ohiyevsky was made to leave the village and describes his further moving the service – from simple churches to closed prisons. It has been proved that Ohiyevsky's isolation wasn't accidental: the

Spiritual authorities didn't share his Ukrainophile positions and his fondness of Ukrainian journalism.

The article also gives the analysis of Ohiyevsky's fables, which has been recently included into school and university programs.

Key-words: *Petro Ohiyevsky, priest, journalist, preacher, writer, Danyna, legends, proverbs, sayings, people`s believes, «Chernihiv province news», Ukrainophilism.*